

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

УДК 347.2

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.21.05>

СУДОВИЙ ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ СПАДКОЄМЦІВ АВТОРА КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ

Поливач Євген Юрійович,
аспірант кафедри підприємницького
та корпоративного права
(Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна)

Статтю присвячено висвітленню питання про захист майнових прав правонаступників – авторів комп'ютерних програм у судовому порядку та їхніх спадкоємців.

Нині у разі виникнення спорів щодо спадкування права на твір ми маємо дотриматися загальних положень про спадкове право, яке міститься у книзі 6 ЦК України. Проте закон України «Про авторське право і суміжні права» має певні відмінності від чинного Цивільного кодексу України у частині порядку прийняття спадкоємцем майнових прав на твір, що дістався у спадок, зважаючи на факт, що авторство на твір може належати кільком творцям або навіть колективу авторів. Ця обставина ускладнює передачу майнових прав від автора спадкоємцям (правонаступникам). Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину [3].

Спадкоємці як суб'єкти авторського права мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посягання на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора у порядку статті 52 Закону «Про авторське право і суміжні права».

Задля захисту свого авторського права і суміжних прав суб'єкти авторського права і суміжних прав мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їхньої компетенції [3].

Відсутність чіткого і синхронного порядку спадкування авторських прав на комп'ютерні програми створює певні незручності на практиці. Спори про спадщину завжди були одними із важко вирішуваних спорів щодо речей, які є традиційними об'єктами спадкового права.

За загальним правилом до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинились унаслідок його смерті [5].

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права» майнові права авторів та осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. Успадкування відбувається за законом і за заповітом.

Кожен має право користуватися результатами своєї інтелектуальної діяльності, яка охороняється основним законом – Конституцією України [1].

Ключові слова: суд, автор, спадкоємці, судовий спір, майнові права.

JUDICIAL PROTECTION OF PROPERTY RIGHTS OF THE HEIRS OF THE AUTHOR OF THE COMPUTER PROGRAM

Polyvach Yevhen Yuriyovych,
Graduate Student of the Department
of Business Law and Corporate Law
(Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine)

The article is devoted to the issue of protection of property rights of the successors of the authors of computer programs in court and their heirs.

Today, in case of disputes over the inheritance of the right to a work, we must comply with the general provisions on inheritance law contained in Book 6 of the Civil Code of Ukraine. However, the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" has some differences from the current Civil Code of Ukraine in terms of acceptance by the heir of property rights to the work inherited, given the fact that authorship of the work may belong to several creators or even a group of authors. This circumstance complicates the transfer of property rights from the author to the heirs (successors). Property rights of authors and other persons who have exclusive copyright are inherited [3].

Heirs, as subjects of copyright have the right to protect the authorship of the work and to counteract the distortion, distortion or other alteration of the work, as well as any other encroachment on the work that may damage the honor and reputation of the author under Article 52 of the Law "On Copyright law and related rights".

For the protection of their copyright and related rights, the subjects of copyright and related rights have the right to apply in the prescribed manner to the court and other bodies in accordance with their competence [3].

The lack of a clear and synchronous order of inheritance of copyrights to computer programs creates certain inconveniences in practice. Inheritance disputes have always been one of the most difficult to resolve in matters that are traditional objects of inheritance law.

As a general rule, the inheritance includes all the rights and obligations that belonged to the testator at the time of the opening of the inheritance and did not end as a result of his death [5].

According to Art. 29 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" property rights of authors and persons who have exclusive copyright are inherited. Inheritance occurs by law and by will.

Everyone has the right to use the results of their intellectual activity, which is protected by the basic law of the Constitution of Ukraine [1].

Key words: court, author, heirs, litigation, property rights.

Основною особливістю спадкування авторських прав є те, що об'єктом спадщини є виключні майнові права автора. Особисті немайнові права автора у спадщину переходити не можуть, але можуть переходити права, тісно пов'язані із майновими.

До складу спадщини входять майнові права інтелектуальної власності, чинні на час відкриття спадщини (право на отримання винагороди за використання твору; право на відтворення, опублікування і розповсюдження авторського твору).

Суб'єктами авторського права можуть бути спадкоємці, інші фізичні та юридичні особи, зокрема держава Україна, до яких авторське право переходить згідно із законом чи договором.

Згідно із правилами статті 1220 ЦК України часом відкриття спадщини слід вважати день смерті особи, зазначений у свідоцтві про смерть, виданому відповідним державним органом реєстрації актів цивільного стану.

Місцем відкриття спадщини слід вважати останнє місце проживання спадкодавця, котре визначається правилами статті 29, частиною другою статті 1221 ЦК України [2].

Зазвичай після смерті автора суб'єктами авторського права стають його спадкоємці, які одержують перелік авторських прав у порядку спадкування за законом або за заповітом.

Позивачами цієї категорії справ є: автори творів, їхні спадкоємці та особи, які набули права на твори відповідно до договору чи закону (суб'єкти авторського права, їхні правонаступники); виконавці творів, їхні спадкоємці та особи, які набули суміжні права відповідно до договору чи закону щодо виконань. Відповідачами є користувачі (набувачі) авторських прав, які використовують твір за ліцензійним або авторським договором.

Суду слід виходити із наявності матеріально-правової презумпції авторства. Відповідач, який заперечує позов, зобов'язаний довести виконання вимог Закону N 3792-ХІІ під час використання ним об'єкту авторського права і суміжних прав, а також спростувати передбачену цивільним законодавством презумпцію винного завдання шкоди [10].

Відповідно до норм статті 1273 ЦК України спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, визначеного ст. 1270 ЦК України. Після закінчення цього строку частка у спадщині не може бути збільшена на основі тих підстав, що хто-небудь зі спадкоємців відмовляється від спадщини на користь інших спадкоємців. У таких випадках особа, яка прийняла спадщину, має право розпорядитися частиною або всім майном, отриманим у порядку спадкування, шляхом відчуження її іншому спадкоємцеві за договором купівлі-продажу, дарування тощо.

Визначення додаткового строку для подання заяви про відмову від спадщини чинним законодавством України не передбачено.

Спир про спадкування розглядається судом тільки у порядку цивільного судочинства. Постановлення ухвали про закриття провадження у справі без зазначення, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд таких справ, не допускається.

Під час вирішення спорів за справами про спадкування за законом судам потрібно враховувати, що частки у спадщині кожного зі спадкоємців за законом є рівними.

У разі неприйняття спадщини спадкоємцем попередньої черги останній не позбавляється права вимагати надання йому судом додаткового строку, достатнього для прийняття ним спадщини за ч. 3 ст. 1272 ЦК України.

У випадку задоволення його позову він як спадкоємець попередньої черги матиме право на перерозподіл спадщини (ст. 1280 ЦК України).

Програми для комп'ютерів захищені авторським правом як твори літератури відповідно до норм Бернської Конвенції і статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину [3].

Спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, який є унікальним за своєю сутністю,

а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

Що стосується майнового авторського права на програмне забезпечення та отримання матеріального заохочення його власниками, то це можливо і законно протягом усього життя автора і ще 70 років після його смерті. Водночас розподіл доходів між спадкоємцями після смерті автора визначається заповітом. Права автора діятимуть протягом усього життя автора та 70 років після його смерті.

Вибір способу захисту порушеного права належить позивачу – суб'єкту авторського права і суміжних прав.

У судових спорах про захист авторського права і суміжних прав позивачами є: автори творів, їхні спадкоємці та особи, які набули права на твори відповідно до договору чи закону (суб'єкти авторського права); виконавці творів, їхні спадкоємці та особи, які набули суміжні права відповідно до договору чи закону щодо виконань; правонаступники та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права та інші зацікавлені особи, які мають право у разі смерті автора звернутися до суду з позовом про охорону недоторканності твору [2].

Відповідно до ст.435 ЦК України за відсутності доказів творцем програми вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства).

Далі прийняття спадщини може відбуватися двома шляхами: на підставі спільного проживання спадкоємця разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини (згідно зі ст. 1268 ЦК України) та внаслідок подання заяви про прийняття спадщини до нотаріусу за місцем відкриття спадщини [2]. Зазначені дії мають бути зроблені протягом 6 місяців від моменту відкриття спадщини.

Спадкоємці здійснюють авторські права лише спільно. Будь-які дії щодо використання успадкованого твору можливі тільки за наявності спільної згоди всіх спадкоємців.

Імперативною нормою статті 28 Закону «Про авторське право і суміжні права» встановлено строки дії авторства. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору [6, с. 45].

У разі порушення майнових прав, перелік яких визначений п. 1-3 ст. 440 ЦК України і ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», автор або спадкоємці можуть звернутися за захистом до суду.

Належним відповідачем у справі про захист авторського права і суміжних прав є особа, яка своїми діями порушила майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Як співвідповідачі можуть залучатися особи, які несуть солідарну або часткову відповідальність залежно від характеру порушення майнових прав суб'єкта авторського права і суміжних прав.

Суб'єктами авторського права є автори творів, зазначених у частині першій статті 8 Закону «Про авторське право та суміжні права», їхні спадкоємці та особи, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові права.

Згідно зі ст. 14 Закону «Про авторське право та суміжні права» особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам, вони охороняються безстроково [3].

Під час спадкування за законом авторські права передаються за загальними правилами, встановленими кн.6 ЦК України відповідно до черговості.

У разі, якщо один із спадкоємців не прийме спадщину, його частка переходить до інших спадкоємців, залучених до спадкування, і ділиться між ними порівну.

Право на отримання винагороди, нарахованої, але не виплаченої у період дії договору щодо розпоряджання майновими правами на об'єкт авторського права і суміжних прав, укладеному до смерті спадкодавця, належить спадкоємцям, окрім договору-замовлення відповідно до статті 33 Закону, статті 1112 Цивільного кодексу України [2].

За фактом створення комп'ютерної програми її автор, як і автор будь-якого іншого об'єкта авторського права, набуває особистих майнових прав інтелектуальної власності [4, с. 289].

Якщо створення об'єкту авторського права і суміжних прав виникло через виконання службового твору, після смерті спадкодавця (працівника) майнові права можуть переходити у спадщину спадкоємцям працівника в тому разі, якщо майнові права належали спадкоємцю (працівнику) і роботодавцю спільно, або майнові права належали спадкоємцю (працівнику) відповідно до договору із роботодавцем [4, с. 424].

Наступним правом, яке є невідчужуваним, але переходить у спадок, є право слідування. Відповідно до ст. 448 ЦК України автор має невідчужуване право на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором. Зазначена сума сплачується продавцем оригіналу твору. Зазначене право переходить до спадкоємців автора твору і спадкоємців цих спадкоємців, діючи до спливу строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір [8].

Особливість права слідування полягає в тому, що воно переходить у спадщину, але водночас не може відчужуватись ані авторами, ані спадкоємцями.

Відповідно до норм Цивільного кодексу України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, які належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися після смерті, що слугуватимуть спадкоємцям для захисту майнових прав [2].

Не входять до складу спадщини особисті немайнові права. Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину [3].

Спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посягання на твір, яке може завдати шкоди честі та репутації автора [3].

Під час розгляду спорів про співавторство на твір, який утворює одне нерозривне ціле, судам слід виходити із факту визнання співавторства на момент оприлюднення твору. Це може бути підтверджено волевиявленням співавторів, вираженим у договорах про передачу прав, у публічних заявах, листах тощо. Водночас судам слід брати до уваги, що авторське право на твір, зокрема створений у співавторстві, виникає із моменту створення твору [10].

Якщо твір, створений у співавторстві, складається із частин, кожна з яких має самостійне значення, то кожен із співавторів має право використовувати створену ним частину твору за своїм бажанням, якщо інше не передбачено договором між співавторами.

Майнові права інтелектуальної власності на службовий твір, створений працівником, регулюються частиною другою статті 429 ЦК України [2].

Суб'єкт авторських і суміжних прав може передати свої майнові права будь-якій іншій особі, зокрема і тій, з якою були встановлені родинні відносини за спадщиною.

Винагорода за використання твору ділиться між спадкоємцями відповідно до часток у спадщині [9].

Під час обчислення строків охорони авторського права і суміжних прав потрібно брати до уваги, що ці строки визначаються за законодавством, яке діяло на момент

виникнення прав із урахуванням наступних законодавчих змін (пункти 4 і 5 Прикінцевих положень Закону «Про авторське право і суміжні права» № 3792-ХІІ).

Строк дії майнових прав автора на твір спливає через сімдесят років, що відліковуються із 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього зі співавторів, який пережив інших співавторів, окрім випадків, передбачених законом. У разі, якщо весь твір публікується (оприлюднюється) не водночас, а послідовно у часі томами, частинами, випусками, серіями тощо, строк дії авторського права визначається окремо для кожної опублікованої (оприлюдненої) частини твору [9].

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [2].

Перераховані у статті 16 ЦК України загальні способи захисту цивільних прав та інтересів поширюються і на захист авторського права та суміжних прав.

Як приклад ми пропонуємо розглянути справу, яка є у загальному доступі Єдиного державного реєстру судових рішень.

У червні 2010 року ОСОБА_1 звернулася до Центрального райсуду м. Миколаєва з указаним позовом, в якому вказувала, що вона є спадкоємцем після смерті її чоловіка ОСОБА_4, померлого ІНФОРМАЦІЯ_1 року із частини авторського права на комп'ютерну програму «ІНФОРМАЦІЯ_2». Відповідачі незаконно, без її дозволу поширюють указану програму, тим самим суттєво порушують її права. Посилаючись на ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права», збільшеними позовними вимогами особа просила стягнути із відповідача ТОВ «НВП «Кристал-Сервіс» компенсацію за порушення майнових авторських прав у сумі 106080 грн., а з ОСОБИ_3 – 8840 грн. компенсації, накласти на відповідачів штраф у розмірі 10 % від суми, присудженої судом на користь позивача, із зарахуванням указаної суми до Державного бюджету України та опублікувати у ЗМІ (газеті «Вечірній Миколаїв») інформацію про допущені порушення авторського права та судові рішення про порушення авторських прав позивача [10].

Не слід забувати, що до складу спадщини входять усі права та обов'язки, які належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинились унаслідок його смерті.

Якщо виникнення права на спадкування залежить від доведення певних фактів, особа може звернутися до суду із заявою про встановлення цих фактів, яка, у разі відсутності спору, розглядається за правилами окремого провадження. Зокрема, у такому порядку суди повинні розглядати заяви про встановлення родинних відносин зі спадкодавцем, проживання з ним однією сім'єю, постійного проживання разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, факту прийняття спадщини відповідно до ст. 549 ЦК України [7].

Окрім того, можна провести незалежну професійну оцінку об'єктів права інтелектуальної власності, які є предметом позову згідно з положеннями Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 № 2658-III [5].

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.
2. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44, С. 356.
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 13. 64 с.

4. IT право за ред. Яворської О.С. Львів : Видавництво «Левада», 2017. С. 470.
5. «Юрист і Закон» № 44, грудень 2016. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009811 (дата звернення 08.10.2021).
6. Бенедисюк І.М. та ін. Посібник для суддів з інтелектуальної власності. Київ : К.І.С., 2018.С. 424.
7. Лист Вищого спеціалізованого суду № 24-753/0/4-13 від 16.05.2013 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text> : (дата звернення 08.10.2021).
8. Постанова Вищого господарського суду України № 12 від 17.10.2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності».
9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text> (дата звернення 08.10.2021).
10. Постанова Верховного Суду України № 5 від 04.06.2010 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав».
11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text> (дата звернення 08.10.2021).
12. Рішення Центрального районного суду міста Миколаєва у справі №2-863/11 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24750744>